ΕΤΟΣ Β. 'Εν Ἡρακλείῳ Κρήτης τῇ 27 Μαΐου 1912 ΑΡΙΘ. 74.

ΠΟΙΜΗΝ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ ΚΗΡΥΓΜΑ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ
ΥΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗι ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΔΑΠΑΝΗι ΤΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΥΡΙΑΚΗ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ

Πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῆς Παύλου (Ρωμ. Β'. 10—16)

Ἀδελφοί, δόξα καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ τὸ ἀγαθόν, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ Ἕλληνι. Οὐ γάρ ἐστι προσωποληψία παρὰ τῷ Θεῷ· Ὅσοι γὰρ ἀνόμως ἥμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται· καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ ἥμαρτον διὰ νόμου κριθήσονται. Οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιωθήσονται. Ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες ἑαυτοῖς εἰσι νόμος, οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων ἢ καὶ ἀπολογουμένων, ἐν ἡμέρᾳ ὅτε κρινεῖ ὁ Θεὸς τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιόν μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Μεταξὺ τῶν ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανῶν ὑπῆρχον μερικοί, οἱ ὁποῖοι εἶχον καὶ ἐπρέσβευον τὴν πεπλανημένην ἰδέαν ὅτι ἐπειδὴ εἶνε Ἰουδαῖοι, καὶ ἂν δὲν φυλάττωσι τὸν θεῖον Νόμον, εἶνε σωσμένοι. Τὴν ἐσφαλμένην ταύτην ἀντίληψιν, ἡ ὁποία ἐκμηδενίζει τὸ αὐτεξούσιον καὶ τὴν ἐξ ἔργων σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου, θέλων νὰ διορθώσῃ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος

γράφει, καθὼς ἠκούσαμεν εἰς τὸ σημερινὸν ἐκ τῆς πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῆς αὐτοῦ ἀνάγνωσμα, ὅτι ὁ Θεός, ὡς δίκαιος, θὰ δοξάση καὶ θὰ τιμήση πάντα ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος κάμνει τὸ καλόν, ἀδιάφορον εἰς ποῖον ἔθνος ἀνήκει, εἰς ποίαν χώραν, ἀδιάφορον ἂν ὀνομάζηται Ἰουδαῖος ἢ Ἕλλην. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς -προσθέτει- ὅτι ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν ἐδιδάχθη ὁ νόμος· ἀλλὰ οἱ τοιοῦτοι θὰ κριθῶσι καὶ θὰ καταδικασθῶσι διὰ τὰ κακά των ἔργα ὄχι ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Νόμου, ὄχι μὲ τὴν αὐστηρότητα τοῦ Νόμου, μὲ τὴν ὁποίαν θὰ δικασθῶσι καὶ θὰ τιμωρηθῶσιν ὅσοι ἐδιδάχθησαν μὲν καὶ γνωρίζουν τὸν Νόμον, ἀλλὰ δὲν ἐφύλαξαν τὰς διατάξεις του. Διότι δὲν θὰ δικαιώση ὁ Θεὸς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐδιδάχθησαν τὸν Νόμον, ἀλλ' ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐφύλαξαν τὰς παραγγελίας τοῦ Νόμου. Καὶ εἶνε δίκαιον -λέγει- νὰ τιμωρηθῶσιν, ἔστω καὶ ἐπιεικῶς, καὶ τὰ μὴ Ἰουδαϊκὰ ἔθνη διὰ τὰς παρανομίας των, διότι δὲν ἐδόθη μὲν εἰς αὐτοὺς νόμος, καθὼς ἐδόθη εἰς τοὺι Ἰουδαίους ὁ Μωσαϊκός, εἶχον ὅμως τὸν φυσικὸν νόμον, γραπτὸν εἰς τὰς καρδίας των, εἶχον τὴν συνείδησίν των, εἶχον τὸν νοῦν καὶ τοὺς συλλογισμούς των, οἱ ὁποῖοι τοὺς ἐκατηγόρουν, ὅταν ἔκαμνον τὸ κακόν. Θὰ δικαιώση δὲ τοὺς φυλάττοντας τὰς παραγγελίας τοῦ Νόμου ὁ Θεὸς κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ ἔνδοξον παρουσίαν, ὁπότε θὰ κρίνη καὶ τὰ φανερὰ καὶ τὰ κρυφὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων, καθὼς διδάσκει τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον.

Τὴν πεπλανημένην καὶ σφαλερὰν ἰδέαν, τὴν ὁποίαν εἶχον τινὲς τῶν ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανῶν, ὅτι θὰ σωθῶσι μόνον καὶ μόνον διότι εἶνε Ἰουδαῖοι, ἔχουν δυστυχῶς καὶ ἐκφράζουν καί τινες τῶν Χριστιανῶν, φρονοῦντες ἀνοήτως καὶ παραλόγως ἐλπίζοντες ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν θὰ καταδικάση ποτὲ τοὺς πιστεύοντας εἰς τὸ ἅγιον ὄνομά του, ὅπως δήποτε καὶ ἂν ἔζησαν! Ἀλλ' οἱ σκεπτόμενοι κατ'αὐτὸν τὸν τρόπον πλανῶνται εἴτε ἐξ ἐγωϊσμοῦ, εἴτε ἐξ ἐπιπολαιότητος, εἴτε καὶ ἐκ φυγοπονίας καὶ δὲν στηρίζουν τὰς σκέψεις των ἐπὶ τῆς ἀληθείας, διὰ νὰ εἶνε καὶ τὰ συμπεράσματά των ἀληθῆ. Καὶ δὲν στηρίζουσι τὰς σκέψεις αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἀληθείας, διότι λησμονοῦν τὴν ἄκραν καὶ ἀπόλυτον τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην, λησμονοῦν τὸ ἐλεύθερον καὶ αὐτεξούσιον τοῦ ἀνθρώπου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου βασίζεται, καθὼς βασίζεται καὶ ἐπὶ τῆς θείας χάριτος, ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, καθὼς λησμονοῦν καὶ τὸ ὅτι ἡ σωτηρία αὕτη, διὰ νὰ ἔχη ἠθικὴν ἀξίαν, πρέπει νὰ συντρέξουν πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτῆς καὶ τὰ ἔργα τοῦ ἀνθρώπου.

Εἴπομεν ὅτι λησμονοῦν πρῶτον τὴν ἄκραν καὶ ἀπόλυτον δικαιοσύνην τοῦ ἁγίου Θεοῦ οἱ οὕτω σκεπτόμενοι. Ὁ Θεός, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ἔθηκε νόμους, τοὺς ὁποίους μᾶς παραγγέλλει εἰς τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον νὰ φυλάττωμεν· φυλάττοντες δὲ αὐτοὺς θὰ ἀνταμειφθῶμεν ἐν καιρῷ τῷ δέοντι· καθὼς καὶ τὸ ἐναντίον, παραβαίνοντες αὐτοὺς θὰ τιμωρηθῶμεν. Ἀλλ' ὅταν εἷς ἄνθρωπος δὲν φυλάττη μὲν τὰς παραγγελίας τοῦ νόμου, περιφρονῇ καὶ καταπατῇ αὐτάς, σώζεται ὅμως, διότι ἐγεννήθη Ἰουδαῖος,

Ἕλλην, Χριστιανός, τότε αἴρεται ἡ δικαιοσύνη τοῦ Νομοθέτου Θεοῦ, τότε ὁ Θεὸς θὰ ἦτο αὐθαίρετος καὶ προσωπολήπτης, τότε θὰ ἦτο ἀνακόλουθος,—πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ νὰ σκεφθῇ τις ἁπλῶς εἶνε φοβερὰ βλασφημία—διότι ἄλλα διδάσκει καὶ παραγγέλλει καὶ ἄλλα ἐκτελεῖ. Ὁ ἀναγνωρίζων λοιπὸν τὴν ἄπειρον δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ ὀφείλει νὰ μὴ ἔχῃ τοιαύτας ἐσφαλμένας ἰδέας, ἀλλὰ νὰ εἶνε πεπεισμένος ὅτι «ὅσοι ἀνόμως ἥμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται· καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ ἥμαρτον, διὰ νόμου κριθήσονται», διότι παρὰ τῷ Δικαίῳ Κριτῇ δὲν ὑπάρχει προσωποληψία. Λησμονοῦν ὅμως καὶ τὸ ἐλεύθερον καὶ αὐτεξούσιον, μὲ τὰ ὁποῖα ἐπροίκισεν ὁ πάνσοφος Δημιουργὸς τὸν ἄνθρωπον. Ὁ ἄνθρωπος, ἀγαπητοί, ἔχων ὁδηγὸν τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν του δίδει ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν κατεύθυνσιν εἰς τὸν βίον του, βαδίζει ἐλευθέρως τὸν δρόμον τῆς ἀρετῆς ἢ τῆς κακίας· καὶ ἔχει μὲν τὸν θεῖον Νόμον, ὁ ὁποῖος προτρέπει εἰς τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀποτρέπει ἀπὸ τὸ κακόν, ἀλλὰ μόνον τοῦτο· βίαια μέσα δὲν μεταχειρίζεται ὡς πρὸς τὸν ἄνθρωπον· παρέθηκε κατὰ τὴν ἐκφραστικὴν φράσιν τοῦ σοφοῦ, ἐμπρὸς εἰς τὸν ἄνθρωπον ὁ ἅγιος Θεὸς ἄνθρακας ἀνημμένους καὶ ὕδωρ δροσερὸν καὶ ἀφῆκεν αὐτὸν ἐλεύθερον νὰ ἁπλώσῃ τὴν χεῖρά του εἴτε εἰς τὸ ἕν, εἴτε εἰς τὸ ἄλλο· ἐξήγησε μόνον εἰς αὐτὸν ὅτι, ἂν ἁπλώσῃ τὰς χεῖράς του εἰς τοὺς ἀνημμένους ἄνθρακας θὰ καῇ, ἂν δὲ τὰς ἁπλώσῃ εἰς τὸ δροσερὸν ὕδωρ θὰ δροσισθῇ· ἀφῆκε δῆλα δὴ αὐτὸν ἐλεύθερον νὰ λάβῃ τὸν δρόμον τῆς ἀρετῆς ἢ τῆς ἁμαρτίας, ὑποδείξας μόνον εἰς αὐτὸν τὰς συνεπείας ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς κατευθύνσεως. Ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας δὲ ταύτης, ἐπὶ τοῦ αὐτεξουσίου τούτου τοῦ ἀνθρώπου στηρίζεται ἡ ἠθικὴ ἀξία ἢ ἀπαξία τῶν ἔργων του, καὶ ἐπὶ ταύτης ἡ δικαία ἀνταμοιβὴ ἢ τιμωρία αὐτοῦ. Ἀλλ᾽ ὅταν εἷς ἄνθρωπος ἀνταμείβεται χωρὶς νὰ ἐργασθῇ, ὅταν σώζεται χωρὶς νὰ κοπιάσῃ, παρὰ μόνον διότι ἐγεννήθη Χριστιανός, παρὰ μόνον διότι θέλει ὁ Θεός, τότε ἡ ἀνταμοιβὴ καὶ ἡ σωτηρία του αὕτη δὲν εἶνε δικαία· καὶ δὲν εἶνε δικαία διότι δὲν ἔχει ἠθικὴν ἀξίαν· καὶ δὲν ἔχει ἠθικὴν ἀξίαν, διότι δὲν στηρίζεται ἐπὶ τοῦ αὐτεξουσίου, ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῆς μεροληπτικῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία αἴρει τὴν ἠθικὴν ἀξίαν τῶν ἔργων καὶ καταστρέφει τὸ αὐτεξούσιον τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἀναγνωρίζων λοιπὸν μετὰ τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἐλεύθερον καὶ τὸ αὐτεξούσιον τοῦ ἀνθρώπου ὀφείλει νὰ μὴ κάμνῃ τοιαύτας παραλόγους σκέψεις, καὶ νὰ μὴ στηρίζῃ ἐπὶ τοιούτων σκέψεων ἀπραγματοποιήτους ἐλπίδας, ἀλλὰ νὰ ἔχῃ τὴν ἑδραίαν πεποίθησιν ὅτι «ὅσοι ἐν νόμῳ ἥμαρτον, διὰ νόμου κριθήσονται» καὶ ὅτι «ἕκαστος κομίσεται πρὸς ἃ ἔπραξεν εἴτε ἀγαθὸν εἴτε κακὸν» (Β΄. Κορ. Ε΄. 10) παρ᾽ ἐκείνου, ὁ ὁποῖος εἶπεν «οὐ πᾶς ὁ λέγων με, Κύριε Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ᾽ ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου» (Ματθ. Ζ΄. 21).

Λησμονοῦν τέλος οἱ τοιαῦτα σκεπτόμενοι ὅτι ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, διὰ νὰ εἶνε ἀληθὴς σωτηρία, πρέπει νὰ στηρίζεται ἐπὶ δύο βάσεων,

τῆς θείας χάριτος, ἡ ὁποία ἐξεδηλώθη ἐν τῇ ἐνανθρωπήσει τοῦ Κυρίου καὶ παρέχεται πλουσία διὰ τῶν ἱερῶν Μυστηρίων, καὶ τῆς θελήσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία ἐκδηλοῦται ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ τηρήσει τοῦ θείου Νόμου, ἐν τῇ ὑπακοῇ αὐτοῦ πρὸς τὸ θεῖον θέλημα, ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν. Ἡ μία τῶν δύο τούτων βάσεων ὅταν λείψῃ, τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου δὲν συντελεῖται. «Τί τὸ ὄφελος -λέγει ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος- ἐὰν πίστιν λέγῃ τις ἔχειν, ἔργα δὲ μὴ ἔχῃ; Μὴ δύναται ἡ πίστις σῶσαι αὐτόν; Ἡ πίστις, ἐὰν μὴ ἔργα ἔχῃ, νεκρά ἐστι καθ' ἑαυτήν» (Ἰακ. Β΄. 14 18). Καὶ ἐπὶ τέλους ποῖον πρακτικὸν ἀποτέλεσμα θὰ εἶχεν ἡ ἄνευ ἀναλόγων ἔργων πίστις ἐπὶ τοῦ κόσμου; Πῶς θὰ ἐμορφοῦντο, πῶς θὰ ἠθικοποιοῦντο οἱ ἄνθρωποι, πῶς θὰ ἐπήρχετο ἡ ἐκπληκτικὴ τοῦ κόσμου μεταμόρφωσις, τὴν ὁποίαν ἐπέφερεν ἡ πίστις εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, καθὼς δὲν δύνανται ν' ἀρνηθοῦν καὶ δὲν ἀρνοῦνται καὶ αὐτοὶ οἱ πολέμιοι, ὅταν δὲν συνωδεύετο καὶ ὑπὸ τῶν ἀπαραιτήτων ἀναλόγων ἔργων; Πῶς θὰ ἐπαρουσιάζετο εἰς τὸν κόσμον ἡ ὑπέροχος, ἡ θεία, ἡ ὑψηλὴ Χριστιανικὴ ἠθική, ἡ ὁποία δὲν εἶνε τίποτε ἄλλο, παρὰ αὐτὴ ἡ πίστις ἐφαρμοζομένη πρακτικῶς, ἀποδεικνυομένη εἰς τὰ ἔργα; Ἐκτὸς ἐὰν οἱ τοιουτοτρόπως σκεπτόμενοι ἐκλαμβάνουν τὴν ἁγίαν ἡμῶν πίστιν, ὡς ἁπλοῦν θεωρητικὸν φιλοσοφικὸν σύστημα, ὡς μίαν θεωρητικὴν διδασκαλίαν, ἄνευ πρακτικοῦ τινος σκοποῦ! Ὄχι, ἀδελφοί, ἡ ἁγία ἡμῶν πίστις εἶνε ἐξόχως πρακτικὴ καὶ ὡς τοιαύτη θέλει ὡς ἀπαραιτήτους συνοδοιπόρους τὰ χριστιανικὰ ἔργα, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ σκοπούμενον τέρμα, τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἀναγνωρίζων λοιπὸν σὺν τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ, σὺν τῷ αὐτεξουσίῳ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰς ἀληθείας ταύτας ὀφείλει νὰ μὴ σκέπτεται τοιουτοτρόπως, ἀλλὰ νὰ ἐνθυμῆται διαρκῶς ὅτι «οὐχ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου δικαιωθήσονται παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ αὐτοῦ».

Χριστιανοὶ ἀδελφοί. Τοιαύτας πεπλανημένας ἰδέας μὴ ἔχωμεν. Τοὐναντίον ἂς ἐνθυμώμεθα διαρκῶς ὅτι παρ' ἡμῶν τῶν διδαχθέντων τὸν θεῖον Νόμον θὰ ζητήσῃ ὁ ἅγιος Θεὸς περισσότερα! Ἂς μὴ λησμονῶμεν ποτὲ ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶνε προσωπολήπτης, ἀλλὰ δίκαιος Κριτὴς καὶ θ' ἀποδώσῃ εἰς ἕκαστον κατὰ τὰ ἔργα του εἰς οἵαν δήποτε τάξιν καὶ ἂν ἀνήκῃ, ὅπως δήποτε καὶ ἂν ὀνομάζηται. Ἂς ἀγωνιζώμεθα πάντοτε νὰ εἴμεθα «ποιηταὶ τοῦ νόμου» καὶ ὄχι μόνον «ἀκροαταί», καὶ ὁ ἅγιος Θεὸς θὰ δικαιώσῃ ἡμᾶς «ἐν ἡμέρᾳ ὅτε κρινεῖ τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ».

ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ ΑΔΙΑΦΟΡΙΑΣ

Β΄.

Κατεδείξαμεν εἰς τὴν προηγουμένην ὁμιλίαν ἡμῶν τί λέγεται θρησκευτικὴ ἀδιαφορία, ποῖα εἶναι κυρίως τὰ αἴτια αὐτῆς, καὶ πῶς δικαιολογοῦσιν ἑαυτοὺς συνήθως οἱ περὶ τὴν πίστιν ψυχροὶ καὶ ἀδιάφοροι. Σήμερον θὰ καταδείξωμεν ὅτι ἡ θρησκευτικὴ αὕτη ἀδιαφορία εἶναι ὀλεθρία ὄχι μόνον εἰς τὸ ἄτομον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἔθνη καὶ εἰς λαοὺς ὁλοκλήρους, καθ᾽ ὅσον παρασκευάζει τὴν καταστροφὴν αὐτῶν.

Ἡ θρησκευτικὴ ἀδιαφορία εἶναι ὀλεθρία εἰς ἕνα ἕκαστον Χριστιανόν. Καὶ τῷ ὄντι. Ὁ Χριστιανὸς ἔχει διπλᾶ καθήκοντα νὰ ἐκπληρώσῃ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ· καθήκοντα πρὸς τὸν Θεὸν καὶ καθήκοντα πρὸς τοὺς ὁμοίους αὐτῷ ἀνθρώπους. Τὸν Θεὸν ὀφείλει νὰ ἀγαπᾷ ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας καὶ συγχρόνως τὴν ἀγάπην ταύτην νὰ ἐκδηλοῖ διὰ θερμῆς καὶ ἀνυποκρίτου λατρείας τοῦ Θεοῦ. Τὸν πλησίον ἐπίσης ὀφείλει νὰ ἀγαπᾷ ὡς ἑαυτὸν καὶ νὰ ἐξωτερικεύῃ τὴν ἀγάπην ταύτην διὰ τῆς εὐποιΐας. Ἐν τῇ ἐκπληρώσει δὲ τῶν δύο τούτων καθηκόντων ἔγκειται ἀκριβῶς καὶ ἡ ἐφικτὴ εὐδαιμονία αὐτοῦ ἐν τῷ παρόντι βίῳ καὶ ἡ ἀνέκφραστος μακαριότης αὐτοῦ ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ. Ἀλλ᾽ ὁ ψυχρὸς καὶ ἀδιάφορος πρὸς τὴν ἁγίαν ἡμῶν θρησκείαν δύναταί ποτε νὰ ἀνυψωθῇ εἰς τὴν χριστιανικὴν ταύτην τελειότητα καὶ ἑπομένως νὰ εὐδαιμονήσῃ ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ, γένηται δὲ καὶ μακάριος ἐν τῇ μελλούσῃ; Ὄχι, ἀδελφοί μου, διότι ὁ τοιοῦτος βαδίζει ὁδὸν ἀκριβῶς ἀντίθετον, ὁδὸν σκολιάν, ἥτις ἄγει αὐτὸν βαθμηδὸν εἰς τὴν ἀσέβειαν καὶ τὴν ἀπιστίαν καὶ κατ᾽ ἀνάγκην ἀναπόδραστον εἰς τὴν κακοδαιμονίαν καὶ τὴν ἀπώλειαν τῆς ψυχικῆς αὐτοῦ σωτηρίας. Τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ θεωρεῖ ὁ ἀδιάφορος εἰς τὴν θρησκείαν αὐτοῦ φορτίον ἐπαχθὲς καὶ δυσβάστακτον. Λοιπὸν ἀποχαιρετᾷ καὶ προσευχὴν καὶ νηστείαν καὶ μετάνοιαν. Εἰς μάτην ἀνατέλλουσιν αἱ ἅγιαι καὶ ψυχοσωτήριοι τῶν νηστειῶν ἡμέραι, αἵτινες ἀνενέωνον καὶ ἐνεψύχωνον τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα τῶν Πατέρων ἡμῶν, ἐβελτίωνον τὰ ἤθη καὶ ἀνεζωπύρουν τὴν εὐσέβειαν. Εἰς μάτην ἡ φιλόστοργος ἡμῶν μήτηρ Ἐκ-

κλησία προσκαλεῖ τοῦτον εἰς μετάνοιαν, εἰς συνδιαλλαγὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν μετάληψιν τῶν ἀχράντων Μυστηρίων. Ὁ ψυχρὸς οὗτος περὶ τὴν πίστιν Χριστιανὸς κωφεύει εἰς πάντα ταῦτα, καὶ οὕτως ἡ θεία λατρεία δι' αὐτὸν καταντᾷ περιττόν τι καὶ ἄχρηστον. Ἀλλ' αὕτη ἡ ἐπίμονος παραμέλησις ἢ καὶ τελεία ἀπάρνησις τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ δὲν μαρτυρεῖ ὅτι καὶ ἡ ἐσωτερικὴ τούτου ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸν ἔχει τέλεον ἀποσβεσθῇ, ἔχει ἐξαφανισθῇ; δὲν ἀποδεικνύει ὅτι οὗτος ζῇ πλέον ἄνευ Θεοῦ; Ἀλλ' ὁ ἀρνούμενος νὰ λατρεύσῃ τὸν οὐράνιον αὐτοῦ Πατέρα, τὸν Θεόν, δὲν ἵσταται ἐνταῦθα. Ταχέως ἀπεκδύεται καὶ πᾶσαν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην· θεωρεῖ μάλιστα ἀνάξιον ἑαυτοῦ καὶ ἄδικον νὰ ἀγαπᾷ τὸν πλησίον ὡς ἑαυτόν, ἑπομένως εἰς μάτην ἡ θρησκεία προτρέπεται αὐτὸν εἰς ἐλαφρὰς θυσίας ὑπὲρ τοῦ πλησίον. Τοιαύτην διδασκαλίαν δὲν θέλει ν' ἀκούῃ. Εἰς μάτην προτρέπει αὐτὸν εἰς εὐποιΐας καὶ ἐλεημοσύνας· κλείει τὰ ὦτα εἰς τοιαύτας παρακελεύσεις. Οὕτω δὲ ὁ θρησκευτικῶς ἀδιάφορος Χριστιανὸς καταντᾷ τέλειος ἐγωϊστὴς οὐδένα ἀγαπῶν, οὔτε τὸν Θεόν, οὔτε τὸν πλησίον, ἀλλ' ἑαυτόν, καὶ μόνον ἑαυτόν· ἄλλαις λέξεσι καὶ Θεὸν καὶ πλησίον θεωρεῖ μόνον τὸ ἴδιον ἐγώ. Ἀλλ' ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος εἶναι τοὐλάχιστον εὐδαίμων, ἀφ' οὗ ἠλευθέρωσεν, ὅπως λέγει, ἑαυτὸν ἀπὸ τὰς ὀχληρὰς καὶ δυσεκπληρώτους ἐντολὰς τῆς θρησκείας; Τοὐναντίον, ὁ τοιοῦτος εἶναι ὁ κακοδαίμων, διότι στερεῖται τοῦ τρίποδος πάσης εὐδαιμονίας, τουτέστι τῆς πίστεως, τῆς ἐλπίδος, τῆς ἀγάπης. Ἂς πλουτήσῃ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ ὁ τοιοῦτος μὲ ὅσας δήποτε ἀνθρωπίνους γνώσεις ἐπιθυμεῖ, μὲ οἱονδήποτε σύστημα ἀνθρωπίνης σοφίας. Αἱ τοιαῦται γνώσεις, ἡ τοιαύτη σοφία οὐδεμίαν ἀποχρῶσαν λύσιν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ αἰνιγμάτων δύναται νὰ χορηγήσῃ αὐτῷ καὶ νὰ καθησυχάσῃ ἑπομένως τὴν ὑπὸ τῶν ἀμφιβολιῶν κυμαινομένην διάνοιαν αὐτοῦ. Ἂς ἀγαπήσῃ ἐκ ψυχῆς, καὶ ἂς ἐπιδιώξῃ παντὶ σθένει πᾶν ὅ,τι ὁ κόσμος παρουσιάζει εἰς ἡμᾶς ὡς ὡραῖον καὶ θέλγον. Ἂς ἐπιδιώξῃ δηλονότι τὴν δόξαν, τὰ ὑλικὰ ἀγαθά, τὰς ἡδονὰς καὶ εἴ τι τοιοῦτον. Καὶ ταῦτα οὐδεμίαν ἡδονήν, οὐδεμίαν εὐχαρίστησιν εἶναι ἱκανὰ νὰ ἐπιδαψιλεύσωσιν αὐτῷ. Τοὐναντίον ἡ τούτων ἀπόλαυσις ἐπαυξάνει τὰς πικρίας καὶ θλίψεις, πολλαπλασιάζει τοὺς φόβους καὶ τὴν ἀγωνίαν αὐτοῦ, καὶ ῥίπτει αὐτόν, ἐνὶ λόγῳ, εἰς πέλαγος κακοδαιμονίας. «*Πᾶς*, λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, *πᾶς ὁ βίος ἀσεβοῦς » ἐν φροντίδι· ὅταν δοκεῖ εἰρηνεύειν, τότε ἥξει αὐτῷ ἡ καταστροφή. Ἥξει » τοῖς ἀσεβέσιν ἡ καταστροφὴ καὶ ἔσονται ὥσπερ ἄχυρα ὑπὸ ἀνέμου.*— » *Ἐλπὶς ἀσεβῶν*, ἀποφαίνεται καὶ ὁ σοφὸς Σολομών, *ὡς φερόμενος χνοῦς » ὑπὸ ἀνέμου, καὶ ὡς καπνὸς ὑπὸ ἀνέμου διεχύθη.*» — «*Ὡς κονιορτὸς » ἀπὸ τροχοῦ ὁ πλοῦτος τῶν ἀσεβῶν* βροντοφωνεῖ καὶ ὁ μεγαλοφωνότατος Ἡσαΐας! Ἰδοὺ λοιπὸν πόσον ὀλεθρία εἶναι διὰ τὸν Χριστιανὸν ἡ ἀδιαφορία περὶ τὴν πίστιν. Ἡ θρησκευτικὴ αὕτη ἀδιαφορία ἀπογυμνοῖ αὐτὸν πάσης ἀρετῆς, χωρίζει αὐτὸν καὶ μακρύνει ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τέλος κατακρημνίζει εἰς τὸ βάραθρον τῆς ἀσεβείας, τῆς ἀπιστίας καὶ τῆς κακο-

δαιμονίας. Καὶ δικαίως· διότι μόνη ἡ πρὸς τὸν Θεὸν εἰλικρινὴς καὶ βεβαία πίστις καὶ ἡ ἐλπὶς εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν δύνανται νὰ λύσωσι πάντα τὰ φαινόμενα αἰνίγματα καὶ νὰ ἐπιφέρωσι τὴν γαλήνην καὶ ἠρεμίαν τοῦ νοὸς ἡμῶν. Μόνη ἡ ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἐγκάρδιος ἀγάπη τοῦ πλησίον ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἐπιδαψιλεύῃ ἡμῖν ἀληθεῖς καὶ σταθερὰς ἡδονὰς καὶ νὰ ἐνθρονίζῃ ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν γλυκυθυμίαν ἀμύθητον καὶ ἄπλετον χαράν.

Ἀλλ' ἡ θρησκευτικὴ ἀδιαφορία εἶναι ὀλεθριωτέρα εἰς τὰς κοινωνίας, εἰς τοὺς λαούς. Φαντασθῶμεν κοινωνίαν βεβυθισμένην εἰς τὴν θρησκευτικὴν ἀδιαφορίαν, τουτέστιν εἰς εὴν περιφρόνησιν καὶ καταπάτησιν τῶν διατάξεων τῆς θρησκείας, εἰς τὴν ἀσέβειαν, εἰς τὴν ἀπιστίαν. Ἐν τῇ τοιαύτῃ κοινωνίᾳ ὁ σωτήριος Νόμος τοῦ Θεοῦ ἀργεῖ, ἡ λατρεία αὐτοῦ σιγᾷ, ἡ ἀγάπη ἐψυχράνθη, ἡ ἐλπὶς ἐσβέσθη, πᾶν εἶδος ἀρετῆς καὶ ἐπαινετοῦ ἔργου ἐξέλιπον, ἐξηφανίσθησαν. Εἶναι ἤδη δυνατὸν ἐκ τῆς τοιαύτης τέφρας νὰ ἀναθάλῃ τι γενναῖον ; Εἶναι δυνατὸν νὰ ὡριμάσωσιν οἱ ὡραῖοι καὶ ἀγλαοὶ καρποὶ τῆς προόδου, τῆς ἰσχύος, τῆς εὐδαιμονίας ; Ἰδοὺ τὶ περὶ τούτου ἀποφαίνεται ἡ παγκόσμιος ἱστορία· «Ὅπου, λέγει αὕτη, σβεσθῇ τὸ ἱερὸν πῦρ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, ἐκεῖ ἐκλείπει μὲν ἡ ἠθική, ἡ τάξις καὶ ἡ ἁρμονία, ἵστησι δὲ τὸν θρόνον αὐτῆς ἡ ἀκολασία, ἡ σύγχυσις καὶ ἡ ἀταξία, καὶ ἡ κοινωνία ὁλόκληρος ἀπειλεῖται ὑπὸ γενικῆς ἀποσυνθέσεως. Λαὸς μὴ διαθερμαινόμενος ὑπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, οὔτε εἰς τὰς τέχνας, οὔτε εἰς τὰς ἐπιστήμας, οὔτε πολιτικῶς, οὔτε κοινωνικῶς δύναται νὰ προοδεύσῃ, ἀλλὰ μαραίνεται, φθίνει καὶ ἀποθνήσκει.» Ταύτην τὴν φοβερὰν φωνὴν ἀφίησιν ἡ παγκόσμιος ἱστορία κατὰ τῶν κοινωνιῶν ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι μαραίνονται καὶ φυλλορροοῦσιν ὑπὸ τὴν πνιγηρὰν ἀτμόσφαιραν τῆς θρησκευτικῆς ψυχρότητος καὶ ἀδιαφορίας. Καὶ πραγματικῶς οἱ λαοὶ ἀναβαίνουσι τὰς βαθμῖδας τοῦ μεγαλείου, τῆς δόξης, τῆς εὐδαιμονίας ἐφ' ὅσον εἶναι ἀφοσιωμένοι εἰς τὴν ἑαυτῶν θρησκείαν, εἰς τὴν μεγαλουργὸν τῶν πατέρων αὐτῶν πίστιν· κρημνίζονται δὲ εἰς ἄβυσσον δυστυχιῶν καὶ παρακμάζουσιν ἅμα μακρυνθῶσιν ἀπ' αὐτῆς, ἅμα ἐγκαταλείψωσι τὴν σωτήριον ταύτην πίστιν. Παράδειγμα ἔστω ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαός. Ὁ περιούσιος οὗτος λαὸς τοῦ Κυρίου ἦτο εὐδαίμων καὶ ἔνδοξος ἐφ' ὅσον ἐνέμενε πιστὸς εἰς τὴν πατρῴαν θρησκείαν. Ὁσάκις ὅμως ἐμακρύνετο τοῦ Θεοῦ ἐτιμωρεῖτο διὰ τρομερῶν δυστυχημάτων, καὶ δι' αὐτῆς ἔτι τῆς πολιτικῆς δουλείας. Δι' οὐδενὸς δ' ἄλλου μέσου κατωρθοῦτο ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ ἀπελευθέρωσις καὶ παλιγγενεσία, εἰμὴ διὰ τῆς θρησκευτικῆς ἀναγεννήσεως. Τοιαύτη ἡ ἰσχὺς τῆς θρησκείας ἐπὶ τῶν λαῶν. Ἐφ' ὅσον ἡ θρησκεία κυριαρχεῖ καὶ δεσπόζει τῶν λαῶν, οἱ λαοὶ ἀκράτητοι, ἀκατάσχετοι φέρονται πρὸς τὴν πρόοδον καὶ τὴν δόξαν, πίπτουσα ὅμως συμπαρασύρει εἰς τὴν πτῶσιν καὶ τοὺς λαοὺς ὅσον πολυπληθεῖς καὶ ὅσον ἰσχυροὶ καὶ ἂν ὦσιν οὗτοι. «*Οὐαὶ ὑμῖν*, λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον διὰ στόματος

τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος, *ἄνδρες ἀσεβεῖς, οἵτινες ἐγκατελίπετε νόμον Θεοῦ.* » *Ἐὰν γὰρ πληθύνητε, εἰς ἀπώλειαν ἔσται ὁ πληθυσμὸς ὑμῶν· καὶ ἐὰν* » *γεννηθῆτε, εἰς κατάραν γεννηθήσεσθε· καὶ ἐὰν ἀποθανῆτε εἰς κατάραν* » *μερισθήσεσθε».* «*Ἀσεβῶν πόλις εἰς τὸν αἰῶνα οὐ μὴ οἰκοδομηθῇ»*, λέγει ἀλλαχοῦ ὁ σοφὸς Σολομών· ὁ δὲ σοφὸς Σειρὰχ λέγει· «*ῥίζας ἐθνῶν* » *ἀσεβῶν καθεῖλεν ὁ Κύριος».* «*Ὑμεῖς*, λέγει αὐτὸς ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προ- » φήτου Ἡσαΐου, *οἱ ἐγκαταλείποντές με, καὶ ἑτοιμάζοντες τῇ* **τύχῃ** *τρά-* » *πεζαν, καὶ κερνῶντες τῷ* **δαίμονι** *κέρασμα· ἐγὼ παραδώσω ὑμᾶς εἰς* » *μάχαιραν· πάντες σφαγῇ πεσεῖσθε, ὅτι ἐκάλεσα ὑμᾶς, καὶ οὐκ ἠκούσατε·* » *καὶ ἐποιήσατε τὸ πονηρὸν ἐναντίον μου· καὶ ἃ οὐκ ἐβουλόμην ἐξελέξα-* » *σθε.*» «*Ἰδού*, λέγει ὁ Θεὸς καὶ διὰ τοῦ προφήτου Ἱερεμίου, *ὀργὴ θυ-* » *μοῦ μου ἐκχεῖται ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον τῆς ἀσεβείας, καὶ ἐπὶ τοὺς* » *ἀνθρώπους τούτους, καὶ ἐπὶ τὰ κτήνη, καὶ ἐπὶ πᾶν ξύλον τοῦ ἀγροῦ* » *αὐτῶν, καὶ ἐπὶ πάντα τὰ γεννήματα τῆς γῆς, καὶ ἐκκαυθήσεται καὶ οὐκ* » *ἔσται ὁ σβέσων, λέγει* **Κύριος** *ὁ Παντοκράτωρ».*

Λοιπόν, ἀδελφοί, σπεύσωμεν νὰ ἀποτινάξωμεν τὴν ἐν τοῖς ἐσχάτοις τούτοις χρόνοις καταλαβοῦσαν καὶ κατακυριεύσασαν ἡμῶν θρησκευτικὴν ἀδιαφορίαν καὶ χάριν τῆς προόδου, εὐημερίας καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς ἡμετέρας Πατρίδος καὶ χάριν τῆς σωτηρίας τῶν ἡμετέρων ψυχῶν. Διὰ τῆς στερρᾶς πρὸς τὴν ἁγίαν ἡμῶν θρησκείαν πίστεως οἱ πατέρες ἡμῶν, ἀποβλέψαντες εἰς τὸν τὰ ἀσθενῆ θεραπεύοντα καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦντα, ἀπεδύθησαν εἰς τὸν κατὰ τρομεροῦ κατακτητοῦ καὶ δυνάστου ἀγῶνα καὶ διὰ τῆς πίστεως ταύτης ἀνήγειραν ἐκ τῆς τέφρας του τὸ ἐθνικὸν οἰκοδόμημα, περὶ ὃ λιποψυχοῦντες νῦν ἐκ τῆς καταλαβούσης ἡμᾶς θρησκευτικῆς ἀδιαφορίας, αἰσθανόμεθα αὐτὸ ὡσεὶ κλονιζόμενον καὶ σαλευόμεθα δίκην καλάμου ὑπὸ παντὸς ἀνέμου. Σπεύσωμεν νὰ ἐπιστρέψωμεν, ἐφ' ὅσον ἀκόμη ὑπάρχει καιρός, εἰς τὴν μεγαλουργὸν εὐσέβειαν καὶ τὴν πίστιν τῶν πατέρων ἡμῶν. Οἱ πατέρες ἡμῶν τὴν ἀκατάβλητον ἰσχὺν αὐτῶν, τὴν πρόοδον, τὴν δόξαν καὶ τὸ μεγαλεῖον ὤφειλον εἰς τὴν δύναμιν τῆς πίστεως. «*Διὰ πίστεως κατηγωνίσαντο βασιλείας, εἰργάσαντο* » *δικαιοσύνην, ἐπέτυχον ἐπαγγελιῶν, ἔφραξαν στόματα λεόντων, ἔσβεσαν* » *δύναμιν πυρός, ἔφυγον στόματα μαχαίρας, ἐνεδυναμώθησαν ἀπὸ ἀσθε-* » *νείας, ἐγεννήθησαν ἰσχυροὶ ἐν πολέμῳ, παρεμβολὰς ἔκλιναν ἀλλοτρίων».* Δι' αὐτῆς ταύτης τῆς πίστεως καὶ τῆς εὐσεβείας θὰ δυνηθῶμεν καὶ ἡμεῖς καὶ τὴν κλυδωνιζομένην πατρίδα ἡμῶν νὰ σώσωμεν καὶ δοξάσωμεν, καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς νὰ ἀναδείξωμεν ἀξίους τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, ἧς γένοιτο πάντας ἐπιτυχεῖν. Ἀμήν.